

## Tutkijan näkökulma: kiistat, kohtaamiset ja maailman muuttaminen\*

Iltapäivää ja kiitos mahdollisuudesta kommentoida!

Sananvapaus ja koheesio, yhteiskunnan toiminta, ei sen rikki repiminen.

Itselläni on juuri työryhmän<sup>1</sup> kanssa käsillä tutkimusprojekti julkisen keskustelun viemisestä yhteiskunnallis-sosiaalisesti kestävämpään suuntaan. Taustalla ovat meillä tässä jotkut viimeaikaiset julkiset yhteenotot, joissa eri intressit ja valta-asetelmat näkyvät. Tarkoituksenamme on pureutua taustalla oleviin prosesseihin. Päämäärä on nimenomaan kestävämmän pohjan luominen erimielisyydelle, ei sen kitkeminen – kiistat ja moniarvoisuus, ei konsensus vaan koheesio toiseuden kohtaamisen kautta.<sup>2</sup>

Tässä tehtävässä tutkimuksella on myös korostuneen suuri rooli tutkimusperusteisen keskustelun edistämisessä. Tutkimuksellahan me muutamme maailmaa, me tutkijat.

Julkisen palvelun rooli nousee sekin esiin. Klikit, kulutustuotteet ja data-analytiikka pohjaavat usein (mieli)haluun ja tuttuuteen, siinä missä journalismi voi ohjata vieraan ja uuden kohtaamiseen. Onko tässä tilaus erityisesti julkiselle palvelulle?

Luottamus – se toki kietoutuu luottamuksen arvoisuuteen – oli sitten kyse instituutioista tai ihmisistä, joista ne koostuvat. Ja luottamus liittyy olennaisesti myös huoltovarmuuteen. Euroopan neuvoston asiakirjoissa on myös korostettu sitä, kuinka luottamuksen pohja rakennetaan normaaliaikana. Se tarkoittaa ennakkoivaa osallistamista sellaisiin pitkän aikavälin muutoksiin, joilla yhteiskunnan resilienssi vahvistuu.<sup>3</sup> Kuten kuultiin, kriisissä luottamuksen rakentaminen on myöhäistä.

Olemme kuitenkin chadwickiläisittäin hybridin mediajärjestelmän maailmassa: some ja journalismi kietoutuvat yhteen, sisältöjä kierrätetään, erilaiset käytännöt ja logiikat kohtaavat, yhdistyvät, ottavat yhteen.<sup>4</sup> Aina ei ole lainkaan selvää, mistä lähtökohdista vaateita esitetään.

\* Professori, OTT, VTK, VT *Anette Alénin* kommenttipuheenvuoro Oikeuskulttuurin päivässä 10.11.2023.

1. Tutkimusryhmään kuuluvat lisäksi FT, Helsingin yliopiston yleisen kirjallisuustieteen dosentti Sanna Nyqvist, VTT, viestinnän yliopistonlehtori Kari Karppinen sekä OTT, VTM Tuomas Mattila.

2. Tässä voi kenties havaita joitain mouffelaisia elementtejä. Ks. esim. Chantal Mouffe – Veikko Pietilä, Keskusteleva demokratia vai kiistelevä moniarvoisuus? *Media & viestintä* 32(3) osoitteessa <https://doi.org/10.23983/mv.62985>.

3. Ks. esim. Reference to Committee on Culture, Science, Education and Media, The role of the media in times of crisis. Doc. 15140, Reference 4535, 12 October 2020. Asiakirjat löytyvät osoitteesta <https://pace.coe.int/en/files/28731>.

4. Ks. Andrew Chadwick, *The Hybrid Media System: Politics and Power*. 2nd edition. Oxford University Press 2017.

Unohdetuksi tuleminen oikeus osana tietosuojasääntelyä on yksi osoitus uusista kerroksista, joita digitaalisuus ja verkkomaailma tuovat tullessaan: verkkohakukoneet laajentavat ikään kuin kollektiivista muistia ja mahdollistavat yksilöä koskevat koonnit. Oma tutkimusartikkelini muutaman vuoden takaa – juuri Lakimies-aikakauskirjassa<sup>5</sup> – käsittelee tätä oikeutta *Viktor Mayer-Schönbergerin* ajatusten valossa. Teoksessaan *Delete: the virtue of forgetting in the digital age* Mayer-Schönberger on korostanut unohduksen merkitystä yksilön ja yhteiskunnan toimintakyvyille.<sup>6</sup> Toisaalta oikeuteen kytkeytyvät punninnat muistuttavat paikoin toimituksellista päätöksentekoa ja kerrostavat sitä – on ongelmallista jättää tällaiset keskeiset perusoikeuksiin liittyvät punninnat yksityisiin käsiin ilman yhdessä aikaansaattua itsesääntelyyn tai etiikkaan pohjaavaa vastuuta.

Toinen esimerkki voisivat olla algoritmien kyvyttömyys tunnistaa kulttuurisia konteksteja – itse olen tutkinut erityisesti parodiaa ja tekijänoikeutta<sup>7</sup> – sekä tästä kenties aiheutuvat tekniset ”väärät” positiiviset ja alasotot.

Oikeudelliset velvoitteet voivat alustojen ja muiden toimijoiden riskipunninnoissa painaa nimenomaan pidättäytymisen, poistojen ja rajoittamisen suuntaan.

Kun kysymys on oikeuden mahdollisuuksista, kysyisin sitä, missä määrin liikumme oikeuden alueella ja missä määrin sen ulottumattomissa? Voiko oikeuden keinoin velvoittaa suvaitsemaan? Jos voi, niin miten ja miltä osin? Tarkoittaako se väistämättä jonkun osapuolen arvopohjasta tai rajoista tinkimistä, ja miten tällaiset päätökset tulisi tehdä?

Etenkin materiaaliset haitat ja vahingot ovat selkeimmin vietävissä oikeuden alueelle – tunteet ja niiden sääntely, sivistys ja suhtautuminen kanssaihmiisiin tai jumaliin vähemmän tai vaikeammin.

Sääntelyllä tuntuu yritettävän ikään kuin ohentaa digitaalisuuden kerroksia ja palauttaa se samaksi tutuksi.

Toisinaan kuitenkin nimenomaan erilaisuuden kautta lähestyminen voisi olla tarpeellista. Oikeuden kentällä tämä tarkoittaa esimerkiksi käsitteiden tai oikeudellisten instrumenttien uudelleenajattelua ja operationalisointia.

Lisäksi kuulimme viittauksen vähäisestä uskosta omiin vaikutusmahdollisuuksiin. Minä uskon: tutkimuksella me muutamme maailmaa.

*Anette Alén*

5. Anette Alén-Savikko, *Pois hakutuloksista, pois mielestä?* Lakimies 3–4/2015, s. 410–433. Huomattava on toki tämän jälkeiset käänteet ja käytäntö. Ks. myös Anette Alén-Savikko, *Oikeus tulla unohdetuksi*, s. 83–96 teoksessa Sampo Mielityinen (toim.), *Oikeus ja julkisuus*. Helsingin yliopisto 2021.
6. Viktor Mayer-Schönberger, *Delete: The Virtue of Forgetting in the Digital Age*. Princeton University Press 2009.
7. Anette Alén-Savikko, *Vakavasti otettava (va)iva – tekijänoikeudellisia huomioita parodiasta*, s. 196–259 teoksessa Päivi Korpisaari (toim.), *Oikeus, tieto ja viesti – Viestintäoikeuden vuosikirja 2015*. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2016.